

Isusovački kolegij u Varaždinu (1636 — 1773)

(O tristotoj godišnjici varaždinske gimnazije)

God. 1632. pošalje austrijski provincijal D. I. dva svećenika zagrebačkog kolegija Petra Ljubića, rodom iz Sr. Mitrovice, i Martina Lauša, rodom Zagrepčanina, da u slobodnom i kraljevskom gradu Varaždinu osnuju kuću.

Godinu dana prije poklonio je general slavonske Krajinine grof Sigmund Fridrik Trauttmansdorff »Isusovcima« dva mala sela Gornji i Donji Kućan blizu Varaždina. Kako je izraz »Isusovcima« neodređen, nastala je u tumačenju nesuglasica između zagrebačkog i gradačkog kolegija: svaki je tumačio legat sebi u prilog. Mišljenje zagrebačkih otaca izloži o. Nikola Sartorius Generalu reda o. Vitelleschi-ju. Legat treba da pripadne novoosnovanoj rezidenciji u Varaždinu, jer pokojni grof poznavajući dobro zakone kraljevine Slavonije nije mogao prenijeti posjed na strance. I sam kralj ne može dati strancima imanja, a još manje to mogu učiniti niži od kralja. Da ih je i ostavio gradačkom kolegiju, čin ne bi bio valjan. Grof kao zadnji baštinik tih dobara, nije ih mogao nikome ostaviti bez privole kraljeve.

Tome izvještaju doda provincijal o. Forro, što on sam o tom pitanju misli. O. General nakon dugog razmišljanja riješi raspravu tako, da je legat dosudio Varaždinu obavezši rezidenciju u Varaždinu, da gradačkome kolegiju dade neku odštetu.

GRADNJA KOLEGIJA I POČETAK GIMNAZIJE

Prije nego li su Oci sagradili u Varaždinu svoj kolegij, stanovali su za nevolju u nekakvoj kupljenoj kući. Šest godina nakon dolaska isplate dug za kuću i zemljište uz nju te kuću preudese. Zgrada se postepeno sve više dograđivala radi stalnog povećavanja broja otaca. Godine 1636. počima nastava u Kolegiju.

Na pitanje, kada je zapravo počela obuka, pokušao je prvi da odgovori sveuč. profesor Dr. Franjo Fancev. On je na temelju nekih podataka došao do zaključka, da se gimnazijska obuka počela već god.

1632/33. Ali je iza toga o. M. Vanino S. I. dokazao posve jasno i sigurno, da je obuka počela tek god. 1636/37. Ovaj zaključak slijedi posve sigurno iz nekoliko pisama Generala reda o. M. Vitelleschija superiorima varaždinske rezidencije i austrijskom provincijalu o. M. Sumereckeru.

7. srpnja 1635. piše Vitelleschi varaždinskom superioru o. Nikoli Sartoriusu (Krajačeviću): » . . . vjerujem, da je mnogima krivo, što se tamo škole ne otvaraju« . . . 28. lipnja 1636. poziva General Sumereckera, neka promisli, ne bi li se legat grofa Trauttmansdorffa mogao prenijeti na varaždinsku rezidenciju. Njega, Generala potiče na to korist, »što se očekuje od škola, koje bi se tamo osnovale.« On mu je jasno saopćio, »koliko i sam i drugi žele, da se tamo škole otvore, i tako začepi usta opadačima reda.«

Izvan svake je sumnje, da su u prvoj šk. god. 1637. postojala dva razreda s dva profesora: magistar Juraj Habelić vodio je drugi razred, a magistar Pavao Lončarić prvi, koji je bio kao priprava za gimnaziju.

»Ne možemo dokumentarno utvrditi, u kojem se mjesecu započela obuka, no smijemo s velikom vjerojatnošću uzeti, da su prva dva razreda otvorena, kako je i naravno, već u jeseni god. 1636.«¹

U školskoj god. 1637/38. postojala su već četiri razreda s dva profesora, kojima ne znamo imena. Poslije jesenskih ferija bi dodan peti razred t. zv. *poesis*, pa se školska godina 1638/39. započela s pet razreda. Poteškoća je u tome, kako da protumačimo, otkud u školskoj godini 1637/38. odjednom četvrti razred, kad su lepoglavski Pavlini 1637. radi osnutka gimnazije u Varaždinu prestali primati vanjske dake, a mogli su doći i oni daci varaždinskog kraja, koji su gdje drugdje učili (u Zagrebu, Grazu . . .). Svakako je činjenica, da je varaždinska gimnazija otvorena šk. g. 1636/37., a četvrti razred da je postojao 1637/38.

Godine 1649. ne spominju se profesori u izvorima. Obuka je zapela, jer je školska zgrada bila izgorjela. Za gradnju nove škole pridonijeli su hrvatski staleži oko hiljadu forinti. A godine 1651. preseli se gimnazija u novu s temelja podignutu zgradu. Sad bude ponovno otvoren i najviši razred, *retorika*. Provizorna zgrada rezidencije nije mogla zadugo udovoljavati potrebama, pa se već god. 1656. počela zidati nova. Đurđski biskup grof Juraj Drašković ostavi ocima oko dvije hiljade dukata. G. 1658. bila je polovica zgrade dovršena te je mogla primiti nekoliko Isusovaca. Na Ignacijevu poslije službe Božje počastio je novu blagovaonicu svojom prisutnošću ban Nikola Zrinjski, koji je Isusovcima poklonio

¹ *Vrela i Prinosi* br. 2, o. Vanino: Prinosi povijesti varaždinske gimnazije u XVII i XVIII vijeku.

zarobljena Turčina. Dovedli su mu ga njegovi ljudi baš na Ignacijevu, a on ga pokloni, da pomogne rezidenciju otkupninom, koja se računala na pet stotina carskih talira. Ne prođe mnogo vremena, a nova zgrada postrada opet u katastrofalnom požaru grada Varaždina g. 1665. Tom zgodom izgori sav kućni arhiv, škola i oratorij đačke Marijine kongregacije. U novoj nevolji priskoči u pomoć grof Mirko Erdedi i grofica Sofija Zrinjska. Zgrada bude popravljena! Još g. 1688. marljivo se radilo u ponutrici. U XVIII. vijeku ima o zgradi malo vijesti.

PTUJ ILI VARAŽDIN

Jedva je gimnazija počela, kad li oko god. 1650. nastaje opasnost, da Red ukine varaždinsku gimnaziju i prenese je u Ptuj. Glavni je razlog bio taj, što se nakon osamnaest godina od osnutka nije našao dobrotvor, koji bi zavodu osigurao opstanak i povoljan razvitak. O. Juraj Habdelić posla Generalu o. Gosvinu Nickelu opširnu informaciju. Iznosi šest razloga, koji vojuju za Varaždin. Sva imanja i posjedi, što ih sada uživa varaždinska rezidencija, dali su dobrotvori u namjeri, da se u Varaždinu osnuje Kolegij. Grad ih je oslobodio u istoj namjeri gotovo petine gradskih daća. Prenese li se Kolegij drugamo, bit će teške zamjere kod svih staleža. U Ptuj bi bilo posla samo za nekoliko Isusovaca, dok je Varaždin sijelo krajiškoga generala, pa se ovdje stječe mnogo časnika i vojnika, među kojima imaju naši zgodnu priliku za duhovni rad. Blizu je i Međumurje, otkud dolazi u škole po izbor mladež, koja voli Varaždin nego Ptuj. Rezidencija je izlazna točka za ekskurzije misijonara po cijeloj okolici duž turske međe. Iz misijskih izvještaja XVII. i XVIII. vijeka vidimo jasno, da je varaždinska rezidencija slala vazda po dva misionara kroz čitavu Krajinu od Drave pa sve do Gorskog Kotara.

Vanredno je zanimljiv razlog, što ga nepoznati Isusovac navodi o. Generalu u prilog Varaždinu. U Ptuj bi, veli on, škole bile prazne, jer je tamo malo mladeži, a roditelji je radije šalju u zanate. *A Hrvati (tota Croatica natio) ne mare za obrt, nego vole izabrati knjigu ili oružje.* Sud za nas vrlo interesantan!

Varaždinska je rezidencija velika ispovijedaonica slavonske Krajine i susjedne Ugarske. Jedni, kad imaju posla kod generala, upotrebljavaju priliku, da se ispovijede, a drugi dolaze u poslovima svoje savjesti. Za Ptuj govori jedino veća udobnost. No baš to treba da nas potakne, da na ono mjesto

ne mislimo. Bogati Ptujski dvorac još bi više davao povoda ogovaranju, kako je Družba u Austriji bogata. A osim toga, gdje ima mnogo udobnosti i zabave, naći će se i onakvih, koji će im srce prikloniti. Toga se bojati na Ptujskom imanju, s kojim su skopčana prava ribarenja, ptičarstva i lova. Protiv Varaždina vojuje, čini se, blizina Turske, koja je na nekim mjestima udaljena samo osam sati hoda. Ali toga se ne treba bojati, dok stoji Koprivnica, glavna tvrđava »Slavonije«. Ako pane Koprivnica, past će ne samo Varaždin nego i Ptuj, udaljen od Varaždina samo 7 sati, pa i Zagreb, Ljubljana i sva mjesta do Gradačke tvrđave.

Ti važni razlozi sklonu Generala, da se odluči konačno i definitivno za Varaždin.

Pravi je osnivač varaždinskog kolegija grofica Ana Margareta Thonhausen, koja je kraljevskim darom od kojih pedeset hiljada forinti stvorila zakladu i time udarila temelj kolegiju. General Pavao Oliva uzvisi god. 1678. varaždinsku rezidenciju na čast kolegija i mjesto superiora imenuje prvim rektorom o. Lovru Sabatera. Svečanosti ustoličenja pribivali su prvaci plemstva i velikaša Kraljevine.

DAČKO KAZALIŠTE U VARAŽDINU

Za sve svoje srednje i visoke škole stvorio je isusovački Red nastavnu osnovu, koja je sadržana u poznatoj »*Ratio studiorum*«. To je kratak i zbijen priručnik didaktike i pedagogike. Cilj mu je ne toliko materijalna naobrazba koliko formalna izobrazba uma i učvršćenje volje u težnji za dobrom. Toj svrsi služe i natjecanja daka crkvena i svjetska, a napose kazališna prikazivanja.

Predstavama je bila glavna svrha upotpunjivanje obuke i odgoja. U imeniku profesora zabilježena je nova titula jednoğa magistra »*Habet curam rerum comicarum*« — kazališni režiser!

Glavni izvori za povijest varaždinskog kazališta jesu godišnji kućni i provincijski izvještaji. »*Historia domus*«, koja bi nam najviše o tome mogla pričati, nije nam se sačuvala. Vijesti o kazališnom radu dakâ imademo samo za razdoblje od 62 godine, dok je potpuni rad trajao uistinu kojih 135 godina. Radi toga je i slika dramskog rada ove gimnazije nepotpuna.

Pozornica je bila u gimnazijskoj zgradi. Prvi puta se spominje 1673. g. prigodom predstavljanja života sv. Katarine, koja umom i hrabrošću pobjeđuje cara Maksencija. Za tu je predstavu nabavljeno dvanaest novih kulisa. Kao nešto neobično ističu se u sceneriji valovi i oblaci. G. 1699. s oso-

bitim se sjajem prikazivala Maria Stuart »Maria Stuarda seu Vaticana Sedes Regali Mariae sanguine purpurata«. U izvještaju god. 1733. pripovijeda se, da se davao prizor pomoću svjetiljke, prizama, leća i ogledala. Ovakve se predstave spominju i na misijama, gdje su ih misionari upotrebljavali, da privuku narod. Repertoar je bio veoma različit. Najviše građe davao je *grčko-rimski klasični svijet*. Mališi prvog razreda izvode godine 1709. Herakla na raskršću. Iz doba ratovanja Rimljana sa Etrušćanima prikazivala se drama Hrizip. Kad je diktator Furije Kamilo podsjedao etrurijski grad Falerije, izvede Hrizip školsku djecu u Furijev tabor te mu ih ponudi kao taoce, s kojima će prisiliti roditelje, da mu predadu grad. Furije svuče izdajicu te naloži djeci, da ga šibama svezana otjeraju natrag u grad. Nije teško zamisliti s kakvim su veseljem infimiste godine 1755. izveli svoju zadaću. Tragičnu sudbinu palmirske kraljice Zenobije prikazaše retoričari g. 1765. Druga vrsta predstava bile su *legende*. Kad su se godine 1638. dijelile odličijima nagrade, što ih je poklonio mecena varaždinske gimnazije grof Gašpar Drašković, predstavljao se sv. Paulin Nolski. 1725. prikazaše gramatiste bijeg sv. Stanislava Kostke iz Beča u Rim. Rado su uzimali također prikazivanja mučeništva iz prekomorskih misija, naročito iz Japana.

Komade *moralnoga sadržaja* prikazivali su ponajviše niži razredi. Prigodom dijeljenja nagrada g. 1644. izvode daci tragični svršetak nekoga Krizaorija, koji se nije htio ostaviti grijeha. Gramatiste g. 1756. izvode Pleuzida, koga je mati mazila i zlo odgojila, pa je radi krađe već htio da se objesi, kad ga od gotove smrti izbavi njegov učitelj »ceus verus ex machina deus«. Magister Ivan Vugrinović izvježbao je gramatiste g. 1732., te oni izvedu na pozornici »Škrtost ogrezlu u vlastitoj krvi«.

Biblijski komadi davali su se puno više u drugoj polovici 18. vijeka nego u prvoj, dok za 18. vijek nemamo puno vijesti. G. 1759. izveli su gramatiste pod vodstvom magistra Josipa Škrlca tragični udes kralja Joahaza. Ovoj predstavi prisustvovao je i hrvatski podkralj (Pro-Rex) okružen vijencem odličnoga plemstva.

Zadnju grupu sačinjavaju *drame historijskog sadržaja*. Obradivana je bila povijest raznih naroda. Iz hrvatske povijesti prikazaše sintaksiste g. 1725. bojeve slavnoga bana Ivana Draškovića za Petrinju na izmaku 16. vijeka. Vjerojatno je taj komad napisao magister Žiga Petričević, koji je

komad i izvježbao. Ratkajeva povijest kraljeva i banova hrvatskih pružila je veoma dramatičan predmet drami o kralju Seislavu, što su ga predstavljali sintaksiste g. 1750. Ratkaj pripovijeda, kako se Sejslav, sin plemenitoga kralja Radoslava odmetnuo od vjere i za živa oca nastojao da se zakralji. Zavadi se s ocem, potjera ga iz Hrvatske i sam sjedne na prijesto, a Radoslav pobjegne u Rim. Opaka sina domala stigne Božja kazna. U lovu naiđe jednom na mađarskoga kneza Vida, s kojim je otprije bio u zavadi. Sejslav ga rani, obori na tle i odrubi mu glavu. Žena Vidova plane osvetom i s pomoću mađarskoga kralja provali u Hrvatsku, uhvati Sejslava te ga okovana baci u Savu. Kralj se Radoslav sada vrati u Hrvatsku te premine blaženom smrću g. 875.

Komedije su se iz pedagoškog razloga davale rijetko. Većinom o pokladama. *Pastirske igre* spominju se g. 1769., a odigrali su ih mališi.

Osim navedenih vrsta spominju se još i *prigodne drame*. U 17. vijeku priređivale su se često predstave na Tijelovo. Uzimao se rado koji biblijski događaj kao simbol presvete Euharistije. Tako su g. 1645. predstavljali Danijela u jami lavskoj, kako mu Habakuk donosi čudesnim načinom hranu; aplikacija se odnosila na Hrvatsku, okruženu Turcima i krivovjercima, kako je blagovanje anđeoskoga kruha spasava i čuva. Na Tijelovo 1674. prikazivao se pod vedrim nebom Vilim, vojvoda normanski, kako se spasio od neprijatelja presv. Euharistijom. Pozornica je jamačno bila podignuta na gradskom trgu. Veoma su zanimljivi i karakteristični prizori, što su ih infimiste i elementarci izveli g. 1717. kod same tijelovske procesije. Šesnaest je mališa obučenih u haljine anđela prikazivalo 16 kršćanskih zemalja, što su stenjale pod Osmanlijama. Mali su se anđelički molili euharistijskome Spasitelju, da ih oslobodi od silnika i da u pravoj vjeri steknu slobodu sinova Božjih. Bio je to živ odjek slavnog vojevanja, koje se završilo požarevačkim mirom (g. 1718.). Danas donekle žalimo, što se sve prikazivalo latinskim jezikom, kako u nas tako i u ostaloj Evropi. Bio je to zakon kulturnoga razvitka, kojemu se i naša Hrvatska nije mogla oteti, ako je htjela, da ima udjela u kulturi. Uza sve to znamo sigurno, da su se na tijelovskim procesijama deklamirale hrvatske pjesme. Tako na pr. g. 1699. Prva zajamčena vijest o hrvatskoj predstavi pada u godinu 1771. Te su godine sintaksiste pod vodstvom magistra Tome Klenića prikazivali kraljicu Tomiridu »Croatico idiomate«. To je ujedno i posljednja sačuvana vijest o

đačkom kazalištu u Varaždinu. Hrvatski je jezik osvajao pomalo ono mjesto, koje mu je pripadalo.²

U povijesti kazališta ranijih stoljeća najmanje se zna o njegovim izgrađivačima. Kroničarima starih prikazivanja bilo je sve važnije od imena samih igrača. Ali ne samo igrači već i dramski pisci 15. i 16. vijeka hrvatske dramske prošlosti tako su dobro sakrili svoja imena, da je uspjelo tek iz istražnih spisa jednoga procesa o šibenskoj predstavi »Triju Kralja« u ženskom samostanu sv. Spasa od g. 1615. otkriti prva imena plemkinja-redovnica, koje su u tom komadu nastupile u ulogama biblijskih lica. Sto godina kasnije nastao je najstariji nama sačuvani popis predstavljača đlačkog kazališta u Varaždinu. Iz tog nam je vremena sačuvana štampana perioha drame »Instabilis Fortunae ludus, sive Alvarus Luna sortis variantis singulare etypon«. Perioha je štampana u Grazu! Zacijelo zbog toga, što je predstavi kao gost prisustvovao i bosanski biskup Patačić od Zajezde. Godinu nam periohe autor nije zabilježio, nego je u naslovu naveo samo dan i mjesec igranja: »Varasdini, Die XV. Septembris«. (Patačić je biskupovao od g. 1703—1716.). Sačuvana biografija jednoga igrača Josipa Sabalića veli nam, da je on kao svršeni retorikar stupio u isusovački novicijat u Beču 1. siječnja 1711. Retoriku je prema tome svršio šk. g. 1709—1710. Iz periohe drame pak znamo, da je Josip Sabalić kao retorik igrao ulogu dvorjanika. Prema tome predstava je odigrana prigodom dijeljenja nagrada na koncu šk. godine, 15. septembra 1710.

»Argumentum« štampan na čelu periohe izvještava nas, da je predmet uzet iz 22. knjige djela *Johannis Mariana: »Historiae de rebus Hispaniae«*. Radnja se okreće oko nekoga Alvarusa Lune, neznatna roda, ali vrlo sposobna čovjeka, koji se na dvoru kastiljskoga kralja Ivana III. popeo do najviših časti. Njegov položaj, a naročito njegovi ratni uspjesi nad Maurima izazvali su kod kraljeva sina Herolda zavist. Taj pomoću ostalih ljudi izmisli cio niz intriga, koje jadnog Alvarusa dovedu na optuženičku klupu. Nevin bude osuđen na smrt. Vrlo nam je ugodno čitati među predstavljacima sama hrvatska imena: Gorović, dva Patačića, Kalanek, Sabalić, Pankarić, Fabijanić itd.³

² M. Vanino D. I.: Đlačko kazalište u Varaždinu, Hrvatska Prosvjeta 1917. p. 374. 423.

³ Dr. Franjo Fancev: Prvi poznati diletanti Isusovačkoga školskog teatra u Varaždinu i u Zagrebu. Vrela i Prinosi, br. 5. p. 127—139.

Kadgod bi se na koncu školske godine našao plemenit mecena, dijelile bi se vrijednim đacima nagrade. Takav mecena bio je g. 1639. grof Gašpar Drašković. Često su se nagrade dijelile u kazalištu na vrlo svečan način. Taj motiv imao je djelovati cijele godine na đake i poticati ih na ustrajan rad.

Litterae annuae iz g. 1639. pohvalno govore o vladanju i napretku đaka: »škole ne zaostaju ni brojem đaka ni naukom ni bogoljubnošću za prijašnjim godinama: polazi ih mladež sposobna za svaku vrstu znanja i umijeća.« U g. 1640. ističe se darovitost i dobra, bogoljubna čud hrvatske mladeži: »et natura et ingenio faciles, tum litterarum tum pietatis, cum primis dediti sunt, capaces.« Za vrijeme velikoga rata za oslobođenje od Osmanlija, poslala je školska mladež g. 1686. skupa s građanstvom u procesiji Majci Božjoj u Biškupec, sat hoda od Varaždina, moleći putem loretske litanije.

A bilo je i dačkih afera...

O jednoj krupnoj aferi saznajemo iz predstavke varaždinskog rektora o. Josipa Pettinatija banskom namjesniku. Rektor se tuži na zaključak gradskog vijeća iz 1722. g., kojim se zahtijevalo od građana, da moraju za đake stanare davati gradu jamčevinu (*vadimonium*). Radi toga morali su mnogi đaci otići na svoju štetu i na štetu gimnazije. Ravnatelj je gimnazije protestirao, pa grad odustane od izvršivanja. Ali, kad su neki đaci porušili drvenu kolibu uz vanjsku stranu gradskog zida, radi čega ih rektor javno isključio iz škole, stane grad naredbu opet provoditi. Građanima je slao pandure u kuću, da ubiru tu jamčevinu bez ikakvog obzira na sinove odličnih obitelji, na protest kolegija i na pobunu, koja je u gimnaziji nastala. Zato se rektor obraća na banskog namjesnika, da suspendira zaključak i to s ovih razloga:

»Đaci imaju svoje privilegije i zakone, pa ih gradsko vijeće ne može vući na svoj sud. Rektor ne može raditi protiv privilegija, nego samo uvjetno pristati na neke promjene. Prijašnji rektor je istotako dozvolio uvjetno gradu, »neka slobodno grad hvata đake, koji se noću skitaju gradom, ali ih ujutro moraju predati ravnatelju«; za drugo nije mario, »jer bi inače đaci bili u lošijem položaju nego bilo kakvi krojačići skitnice.«

Privilegij, koji izuzimlje đake od tuđe jurisdikcije, pogoduje njihovoj slobodi. Čestiti naime i valjani đaci smiju po volji odabrati stan i pomoći si u svojoj siromaštini. Zaključak grada ništi tu njihovu slobodu.

Zaključak se protivi međunarodnom pravu (*ius gentium*)! Radi jamčevine građani ne mogu dake primati na stan, njima se prijeti za tuđa zlodjela. A baš dacima najviše treba dopustiti, da dođu u grad, jer se bave kreposnim življenjem i naukom, a k tome i poučavaju sinove građana.

Zaključak sam sebi protuslovi: ili smjera na plemenite mirne dake ili na obijesne i opake. Ako na prve, sebi protuslovi, jer je nepravedno kažnjavati nevine; ako smjera na obijesne, vara se i krivo pretpostavlja, da mi trpimo u školama ovakove dake: nepopravljivi se isključuju.

Grad mnogo toga upisuje dacima u grijeh, čega oni nijesu počinili, nego kojekaka čeljad pod imenom đaka. Ako bi se i koji đak našao među njima, nikad grad ne će dokazati, da nije bio po zasluži kažnjen.

Spor je dakle nastao radi autonomije, kakvu su od davnine uživale u izvjesnoj mjeri i one srednje škole, koje nisu bile pripojene sveučilištu. Vjerojatno je spor riješen oko godine 1723. u prilog školske autonomije, koju je gradska općina i nadalje gledala malo prijekim okom.

To nam osvjetljuje zanimljiva zgodica iz g. 1738. Jedan se đak mirno razgovarao s jednim prijateljem na ulici, kad li naide odred gradskih stražara. Ovi bez povoda oštrijim riječima napanu đaka, mladić temperamentno odgovori, stražari ga uhite i odvedu u zatvor. Ravnatelj gimnazije pohiti na magistrat, te isposlova đaku zadovoljštinu. Otada ističu Annuae, da je gimnazija živjela s građanima u miru i slozi.

Oko g. 1770. bilo je s dacima mnogo neprilika, jer su se često s građanima svadali, a valjda i tukli. Jednom su pobunjeni đaci oslobodili nekog na smrt osuđenog zločinca.

Među sredstvima duhovnoga odgoja najveću su ulogu igrale duhovne vježbe, pobožnost sv. Alojziju.

IZ STATISTIKE ĐAKA

Daci nekatolici spominju se prvi puta g. 1657.: bili su to sinovi luteranskih roditelja iz Ugarske, a naročito iz Međimurja. To nam potvrđuje zanimljivo pismo oca Petra Ljubića generalu Reda. Javlja mu, da je već dvaput bio u Međimurju, da je kraj gotovo sav zaražen luterovom i kalvinovom herezijom, a ipak su svi jako raspoloženi prema Isusovcima i veoma se raduju, što dolazimo u Varaždin. Mole nas, da u Varaždinu otvorimo škole, oni će slati svoju djecu i prema silama zavod materijalno pomagati.

Prve godine počelo je sa školom oko 250 đaka. Slijedeće se godine broj penje na 300. Redovito se broj đaka kolebao između 300 i 400. Najveći broj đaka imala je varaždinska gimnazija g. 1747.: 874, a naredne godine 485, od toga je 13 otišlo u redovnike. Najmanji je broj đaka bio g. 1657. oko 50 i to radi požara, kuge i nedovršene zgrade. Broj đaka pojedinih razreda zabilježen nam je samo za g. 1665. Nema sumnje, da je u arhivu kolegija postojao i za ostale godine, ali je ukinućem Reda arhiv bio rasturen kojekuda. Iz sačuvanih podataka ipak se vidi, da su se samostani pavlinski, franjevački i kapucinski punili đacima isusovačke gimnazije. To vrijedi i za ostale gimnazije, koje su davale mnogo klerika zagrebačkom i senjskom sjemeništu.

U saborskoj sjednici, održanoj 2. veljače 1697. pod predsjedanjem biskupa Selišćevića, odlikuju hrvatski staleži i redovi rektora varaždinskoga kolegija zajedno sa zagrebačkim rektorom *mjestom i glasom u hrvatskom saboru*. Povod su ovom velikom odlikovanju bile usluge, što su ih bečki Isusovci učinili Hrvatskoj zagovarajući je uspješno kod dvora u pogledu državnih đaca. »Da posvjedoče ljubav, što je redovi i staleži hrvatski goje prema Redu Družbe Isusove!!« Htjeli su bez sumnje tim činom priznati i rad Isusovaca za kulturni napredak hrvatskog naroda.⁴

ĐAČKA MARIJINA KONGREGACIJA (1644—1773)

Među najvažnija sredstva isusovačke odgoje ide i Marijina kongregacija. Ona je svojim postankom đačka ustanova. Nastala je među đacima rimskog kolegija. Išlo se u kongregaciji za tim, da se oplemeni značaj, prodube duhovni život i đake potakne na sveto natjecanje u naukama i u kreposnome životu. Osobita se pažnja poklanjala djelima milosrđa i njegovanju nevinosti. Ona je zauzimala bitno mjesto u isusovačkoj pedagogiji. Već oko g. 1640. požurivali su đaci osnivanje kongregacije, jer su znali, da je već imaju i drugi kolegiji. Želja im se ispuni, ali se primahu u nju samo đaci viših razreda i gospoda vješta latinskom jeziku, koji je bio službeni jezik zbora. Izbor se predstavništva vršio vrlo svečano u nazočnosti gradskoga vijeća i varaždinskoga generala grofa Jurja Ljudevita Švarcenberga. Zbor je odmah svratio na se pozornost građana, nastupajući korporativno u župnoj crkvi, bogoljubnošću i vrlinom. Spominje se primjer zbornika

⁴ O. M. Vanino D. I.: Prinosi povijesti varaždinske gimnazije 17 i 18 vijeka. Vrela i Prinosi, 2. p. 135. — 140.

odlična roda, koji je, da očuva nevinost, postidio nasrtljivu bestidnicu pljunuvši joj u lice.

Upravitelj zbora bio je profesor Isusovac, veoma često mlađi profesor retorike, koji još nije bio svećenik. Nadstojnik je bio gotovo redovito koji stariji, a ugledni član zbora. Tako g. 1699. bi izabran nadstojnikom grof Ivan Drašković, a g. 1744. spominje se kao nadstojnik Gotfrid Karlegg, Reg. Croatiae et Slavoniae protomedicus (šef zdravstvenog odsjeka kraljevske vlade). Kasnije bi izabran nadstojnikom grof Ljudevit Patačić od Zajezde.

Broj zbornika nalazimo prvi puta g. 1665., a bilo ih je 112. Najveći broj ističe se g. 1753.: 264. Sastajali su se obično u posebnom oratoriju, koji su iskitili posebnim darovima dobrotvora.

Đačka je kongregacija priređivala *pokorničke* procesije. One su cvale i po drugim gradovima Evrope, znak i plod duboke vjere i pokorničkoga duha. U Varaždinu se prviput spominje ovakova procesija na Veliki Petak g. 1690., u izričitoj vezi s ratnim patnjama onih godina. Kongreganisti su dali pobudu, a građani su im se priključili. Zbornici su nosili na ukusno uređenim nosilima simbole, kojima je bio smisao: »In Cruce victoria — U Križu pobjeda, i slavno palih kršćanskih junaka u ovom ratu, i onih, koji još žive.«

U pokorničkoj procesiji »flagellantium« na Vel. Petak 1705. nosili su se simboli muke Isusove. Procesiju je u žalobnoj opremi pratilo nekoliko konjanika, koji su tužnom svirkom trubalja budili u srcima sućut s mukama Spasiteljevim.

G. 1714. su sa tri nosila održali daci govore u tri jezika. Tema je bila: »Plaç anđela mira«. Prvi je govornik, đak-kongreganist prikazao na latinskom jeziku bičevanje Isusovo, drugi na njemačkom Kalvariju, treći na hrvatskom grob Isusov. G. 1716. bila je tema: »Grješna duša traži Spasitelja i nalazi ga na križu«. Govorilo se istim trim jezicima. Izvor nam posebno ističe: »In his porro uti cum caeteri omnes, tum Christus ipse praeter Latinum idioma Croatiae etiam loqui auditus est.« Predstavljajući su išli pješice uz nosila, pa bi se na njih uspinjali, kad bi trebalo prikazivati koji prizor. Drugi bi se puta opet prikazivala dobročinstva, što ih je čovječanstvo primilo Spasiteljevom smrću; ili Isus kako oslobađa ljudski rod sotonina ropstva. Prvi nam prizor govori, kako je čovjek trostrukom požudom pao u ropstvo davlovo; četiri elementa kore čovjeka radi njegove zloće. Drugi prizor:

kazna Božja prijeti duši, Isus se prikazuje Bogu, da zadovolji pravdi. Treći prizor: Isusa bičuju, trnjem krune, a duša ga oplakuje i zamrzi na svoje grijehе. Sve se to u tri jezika tumačilo narodu, koji je sa svih strana nagrnuo na ovo putujuće prikazivanje Muke Isusove.

Koliku su važnost Isusovci pridavali Marijinoj kongregaciji za vjersko-čudoredni odgoj mladića, vidi se po velikom obilju podataka, što su nam zabilježili u kućnoj historiji.

Neki su se cijelu korizmu uzdržavali od vina ili odstupili svoju postelju bolesnicima, a sami spavali na stolici ili na podu: »Iz ljubavi prema Velikoj Majci«. Molili su, da ih se na javnim sastancima prekori za učinjene pogreške. Neki su pred Gospine blagdane sušili o kruhu i vodi, drugi su nosili pokornički pojas ispod haljine ili se bičevali ili bi kroz osam dana pred svetkovine spavali na голу tlu. Bičevali se grančicom borovice, opasivali se kupinom ili čak uzimali žeravicu na dlan, da svladaju pohotu. Poučavahu neuke u kršćanskom nauku, a jedan je ponio starcu breme 4 sata daleko.⁵ Od takove mladosti morali se razviti čelik-značajevi na ponos Crkvi i narodu.

Ove godine slavi varaždinska gimnazija svoju tristotu godišnjicu. Tim eto povodom željeli smo podati čitaocima kratku sliku isusevačkoga rada na gimnaziji u Varaždinu prema dosad objavljenim dokumentima. Taj zavod je svijetlom naobrazbe i odgoja obasjavao znatan dio osakaćene nam domovine, koja je u ono doba bila tek »reliquiae reliquiarum«. Redovnici, koji su ga vodili, nijesu radili za plaću, nego za ljubav k Bogu i bližnjemu. Zato proslava jubileja mora da bude ne samo kulturna slava, nego i dokaz zahvalnosti prema generacijama starih Isusovaca, koji su se za hrvatski narod i za njegove sinove žrtvovali kroz kojih 140 godina!

I. Jäger D. I.

⁵ M. Vanino D. I.: Prinosi povijesti Varaždinske gimnazije 17 i 18 vijeka, Vrela i Prinosi n. 2. p. 140—145.